

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ISSN: 2663-6840 (Print)

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ФІЛОЛОГІЯ

Випуск 2 (44)

НА ЧЕСТЬ

**доктора філологічних наук, професора
ВАЛЕРІЯ МИХАЙЛОВИЧА МОКІЄНКА,
Почесного Голови Комісії зі слов'янської фразеології
при Міжнародному комітеті славистів
(до 80-річчя від дня народження)**

Ужгород – 2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Мотокі Номачі, PhD, професор університету Хоккайдо, Саппоро, Японія.

Голова редакційної ради

Наталія Венжинович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови УжНУ.

Відповідальний редактор

Галина Шумицька, кандидат філологічних наук, доцент, декан філологічного факультету УжНУ.

Члени редакційної колегії

Зоя Адамія, доктор філологічних наук, професор, т.в.о. обов'язки директора Інституту російської мови і літератури Цхум-Абхазької Академії наук, Тбілісі, Республіка Грузія.

Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор кафедри славистики Університету в Оломоуці, Оломоуць, Чеська Республіка.

Валентина Барчан, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Наталія Бедзір, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології та світової літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Аніко Бергсасі, доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки» (спеціальність: філологія), доцент, завідувач кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II, Берегово, Україна.

Юрій Бідзіля, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри журналістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна.

Міхал Вашичек, PhD, провідний науковий співробітник інституту славистики Чеської академії наук, Прага, Чеська Республіка.

Василь Івашиків, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури імені Возняка, ЛНУ імені І. Франка, Львів, Україна.

Вікторія Лебович, PhD, Університет ім. Лоранда Етвеша, Будапешт, Угорська Республіка.

Олена Левченко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка», Львів, Україна.

Валерій Мокієнко, доктор філологічних наук, професор Інституту славистики Грайфсвальдського університету, Грайфсвальд, Німеччина.

Леся Мушкетик, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, Київ, Україна.

Сергій Потапенко, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені О.М. Морозовського Національного лінгвістичного університету, Київ, Україна.

Мацей Рак, доктор філологічних наук габлітований, професор Інституту славистики Ягеллонського університету, Краків, Польська Республіка.

Дорота Крістіна Рембішевська, доктор філологічних наук, професор, Польська академія наук, Варшава, Республіка Польща
Іван Сабадош, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна.

Кароліна Скварська, PhD, співробітник інституту славистики Чеської академії наук, Прага, Чеська Республіка.

Дмитро Цолін, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології, Національний університет «Острозька академія», Україна; Університет Мартіна Лютера, доцент, Лейпциг, Німеччина.

Сергій Шаров, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Мелітополь, Україна.

Желька Фінк-Арсовскі, доктор філологічних наук, професор Університету в Загребі, Загреб, Республіка Хорватія.

Мірослав Янков'як, PhD, науковий співробітник інституту славистики Чеської академії наук, Прага, Чеська Республіка.

Вероніка Баньої, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови УжНУ, Ужгород, Україна.

Олеся Харківська, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови УжНУ, Ужгород, Україна.

Ольга Пискач, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови УжНУ, Ужгород, Україна.

Оксана Кузьма, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Оксана Тиховська, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Олеся Барчан, кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики УжНУ, Ужгород, Україна.

Наталія Петрица, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри словацької філології УжНУ, Ужгород, Україна.

Євген Соломін, кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики УжНУ, Ужгород, Україна.

Редактор-перекладач

Оксана Миголінець, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології УжНУ, Україна.

Свідцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 7972 від 9 жовтня 2003 р.

«Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія» є фаховим виданням категорії «Б» із філологічних наук (спеціальність 035 – Філологія) на підставі Наказу МОН України № 886 від 2 липня 2020 року. Додаток 4. Журнал включено до Міжнародної наукометричної бази IndexCopernicus International (Республіка Польща).

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційній сторінці видання: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua>

Адреса редакції:

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», філологічний факультет, вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88017

Тел.: +380506645839, +380672841830; e-mail: visnykfilfak.uzhnu@gmail.com

ISSN: 2663-6840

Дата реєстрації: 14.11.2018

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Протокол № 6 від 17.09.2020.

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY**

ISSN: 2663-6840 (Print)

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF UZHHOROD UNIVERSITY**

Series
PHILOLOGY

Issue 2 (44)

**In HONOUR
of Doctor of Philology, Professor
VALERIY MOKIENKO,
Honorary Chairman of the Commission on Slavic Phraseology
at the International Committee of Slavists
(to the 80th birthday anniversary)**

Uzhhorod – 2020

EDITORIAL BOARD

Chief Editor

Motoki Nomachi, PhD, Professor, University of Hokkaido, Sapporo, Japan.

Chairman of the Editorial Board

Natalia Venzhynovych, Doctor of Philology, Professor, Head of the Ukrainian Language Department of Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.

Deputy Chief Editor

Halyna Shumytska, Candidate of Philology, Associate Professor, Dean of the Philological Faculty of Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.

Board

Zoya Adamiya, Doctor of Philology, Professor, Acting Director of the Institute of Russian Language and Literature of the Chum-Abkhaz Academy of Sciences, Tbilisi, Republic of Georgia.

Alla Arkhanhelska, Doctor of Philology, Professor of Slavic Studies, University of Olomouc, Olomouc, Czech Republic.

Valentyna Barchan, Doctor of Philology, Professor, Head of the Ukrainian Literature Department, Uzhhorod National University, Ukraine.

Natalia Bedzir, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Slavic Philology and World Literature, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.

Aniko Beregsasi, Doctor of Philosophy in the Humanities (specialty: Philology), Associate Professor, Head of the Department of Philology of the Transcarpathian Hungarian Institute. Ferenc Rakoczi II, Beregovo, Ukraine.

Yuriy Bidzilya, Doctor of Social Communications, Associate Professor, Head of the Department of Journalism, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.

Mikhail Vashychek, PhD, Leading Research Fellow, Institute of Slavic Studies, Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic.

Vasyl Ivashkiv, Doctor of Philology, Professor, Head of the Vozniak Department of Ukrainian Literature, Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine.

Victoria Lebovich, PhD, Lorand Etvész University, Budapest, Republic of Hungary.

Olena Levchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Applied Linguistics, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine.

Valeriy Mokiienko, Doctor of Philology, Professor at the Institute of Slavic Studies, University of Greifswald, Greifswald, Germany.

Lesya Mushketyk, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Leading Researcher of the Institute of Art History, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Serhiy Potapenko, Doctor of Philology, Professor of the Morokhovskiy Department of English Philology, Translation and Philosophy of Language, National Linguistic University, Kyiv, Ukraine.

Maciej Rak, Doctor of Philology, habilitated, professor at the Institute of Slavic Studies, Jagiellonian University, Krakow, Republic of Poland.

Dorota Kristina Rembiszewska, Doctor of Philology, Professor, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Republic of Poland.

Ivan Sabadosh, Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Ukraine.

Karolina Skvarska, PhD, Fellow, Institute of Slavic Studies, Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic.

Dmytro Tsolin, Doctor of Philology, Professor of the Department of English Philology, Ostroh Academy National University, Ukraine; Martin Luther University, Associate Professor, Leipzig, Germany.

Serhiy Sharov, Candidate of Pedagogy, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine.

Zelka Fink-Arsovski, Doctor of Philology, Professor at the University of Zagreb, Zagreb, Republic of Croatia.

Miroslav Yankovyak, PhD, Research Fellow, Institute of Slavic Studies, Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic.

Veronika Banyoi, Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Ukraine.

Olesya Kharkivska, Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Ukraine.

Olha Pyskach, Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Ukraine.

Oksana Kuzma, Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Literature Department, Uzhhorod National University, Ukraine.

Oksana Tykhovska, Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Uzhhorod National University, Ukraine.

Olesya Barchan, Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Journalism, Uzhhorod National University, Ukraine.

Natalia Petritsa, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of Slovak Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.

Eugene Solomin, Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Journalism, Uzhhorod National University, Ukraine.

Editor-translator

Oksana Myholynets, Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of English Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.

Sertificate of the State Registration: series CB № 7972 as of 9.10.2003.

«Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology» is a professional publication of category «B» in Philology (specialty 035 – Philology) on the basis of the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886, July 2, 2020. Annex 4.

The journal is included in the International scientific and metric base Index Copernicus International (Republic of Poland).

All electronic versions of the articles in the collection are available on the official website edition: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua>

Editorial Board Address:

SHEE «Uzhhorod National University», Philological Faculty, 14 Universytetska str., Uzhhorod, 88017

Tel.: +380506645839, +380672841830; e-mail: visnykfilfak.uzhnu@gmail.com

ISSN: 2663-6840

Date of Registration: 14.11.2018

Recommended by the Scientific Council of the
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Minutes № 6 of 17.09.2020

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ *ВОГНЮ* В УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (44)

УДК 811.161.2"373.7:81'27

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44).202–207

Кравець Л. Концептуалізація *вогню* в українських фразеологізмах; кількість бібліографічних джерел – 7; мова українська.

Анотація. Аналіз фразеологізмів у зв'язку з психоментальними механізмами дає змогу простежити зародження змісту, перетворення його та фіксацію в мовній формі, виявити етноспецифіку мовомислення та константи лінгвокультури певного народу. Для аналізу обрано фразеологізми, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*. Когнітивна структура *вогонь* сформувалась на основі архетипу й характеризується складністю, багатозначністю й амбівалентністю. Різномасштабні властивості *вогню* актуалізовані в численних фразеологізмах, що мають неоднакове емоційно-оцінне забарвлення. Мета дослідження полягає у виявленні закономірностей концептуалізації *вогню* в українських фразеологізмах. Для досягнення поставленої мети було створено модель концептосфери *вогонь*, зафіксовано фразеологізми української мови, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*; визначено й охарактеризовано асоціативні й психолінгвістичні засади творення фразеологізмів, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*. Структуру концептосфери *вогонь* визначили особливості *вогню* та результати його пізнання людиною. Модель концептосфери ґрунтується на загальних уявленнях про природне явище і не відображає повною мірою вузькоспеціальні знання. Зафіксовані фразеологізми за типом фразеотворення неоднорідні. Серед них наявні метонімічні, метафоричні та порівняльні конструкції.

Більшість фразеологізмів, пов'язаних із концептосферою *вогонь*, виникла внаслідок переінтерпретації психоемоційних і фізичних станів людини та інтенсивності певних дій на основі аналогізації з вогнем у різних його виявах. Значна частина з них заснована на актуалізації небезпечних для людини властивостей *вогню*, що зумовлює семантику стійких словосполучень. Меншу групу становлять фразеологізми, в яких акцентована колірна семантика. Окрему групу з незначною кількістю одиниць утворюють фразеологізми з семантикою світла. Усі виявлені фразеологізми мають різні інтегральні значення та неоднакове емоційно-оцінне забарвлення. Значення мовних зворотів конкретизує контекст, а атрибутивні, об'єктні й обставинні поширювачі увиразнюють та поглиблюють його, водночас конотативні компоненти зберігають актуальність.

Ключові слова: фразеологізм, концептосфера, метафора, вогонь, концептуалізація, семантика.

Постановка проблеми. Фразеологізми як мовно-естетичні знаки акумулюють, зберігають і ретранслюють етнокультурну пам'ять, у якій відбиті емпіричний досвід, моральні цінності, соціально-психологічні настанови і стереотипи мислення їхнього творця. У своїй сукупності вони засвідчують культурну самобутність народу, унікальність його мовомислення. Лінгвосеміотична специфіка фразеологізмів дає підстави виокремлювати їх як автономний рівень мови [Телия 1996, с. 9], як своєрідну підмову, як дискурсивний варіант мови [Селіванова 2004, с. 11, 12], як особливий лінгвокультурний пласт [Венжинович 2018, с. 128] тощо. Українська лінгвістика має значні за обсягом і важливістю здобутки у вивченні фразеології, про що свідчать праці описового та історичного характеру. Новітні напрямки дослідження, зумовлені розвитком когнітивістики, лінгвокультурології, концептології та інших сучасних галузей науки, спрямовані на виявлення іманентних зв'язків між фраземами й мовомисленням етносу. Н. Венжинович наголошує, що «створення фразеологічної одиниці – усвідомлена вторинна мовна концептуалізація дійсності, у якій найвиразніше виявляється інтелектуальний потенціал її носіїв» [Венжинович 2018, с. 182]. Аналіз фразеологізмів у зв'язку з психоментальними механізмами дає змогу простежити зародження змісту, перетворення його та фіксацію в мовній формі, виявити етноспецифіку мовомислення та константи лінгвокультури певного народу.

Аналіз досліджень. Теоретичні засади вивчення фразеології в українській лінгвістиці закладені в працях Л. Булаховського, Л. Скрипник, Ф. Медведєва, Г. Удовиченка, В. Ужченка, В. Жайворонка, В. Калашника, М. Демського, Ю. Прадіда та ін.]. Проблеми східнослов'янської фразеології розкриті в доробках В. Мокієнка, В. Архангельського, В. Телії, О. Кубрякової, М. Алефіренка В. Маслової та ін. Традиційне вивчення фразеології з акцентом на семантико-синтаксичному аспекті спрямовує на звужене трактування фразеологізму: «нарізнооформлений, але семантично цілісний і синтаксично неподільний мовний знак, який своїм виникненням і функціонуванням зобов'язаний фраземотворчій взаємодії одиниць лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів» [ЕУМ 2000, с. 708]. Сучасні дослідження фразеологізмів ґрунтуються на інтегративному підході, який поєднує засади когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, етнолінгвістики, а також суміжних мовознавчих галузей. Імплементція психокогнітивних та етнолінгвістичних методів у царину пізнання фразеології дала змогу О. Селівановій довести, що фразеологічний фонд мови «репрезентує внутрішній рефлексивний досвід народу, його ціннісні орієнтації, колективне позасвідоме» [Селіванова 2004, с. 220]. Застосування методів семантико-когнітивного аналізу в поєднанні з лінгвокультурологічним забезпечило переконливість висновку Н. Венжинович про те, що фразеоло-

логізми мають позначення «культурно зумовлених традицій, сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних та ін. особливостей ментальності народу» [Венжинович 2018, с. 386]. Новітні лінгвістичні студії у галузі фразеології є істотним доповненням традиційного вивчення фразеологічних одиниць.

Мета статті – виявити закономірності концептуалізації *вогню* в українських фразеологізмах.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- створити модель концептосфери *вогонь*;
- зафіксувати фразеологізми української мови, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*;
- визначити й охарактеризувати асоціативні й психолінгвістичні засади творення фразеологізмів, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*.

Об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження зумовили вибір загальнонаукових та вузькоспеціальних **методів дослідження**: *моделювання концептосфери* (для формалізованого та спрощеного представлення когнітивної структури *вогонь*), *компонентно-варіативний аналіз* (для семного структурування фразеологізмів та їх компонентів), *лінгвокультурологічний* (для з'ясування змісту й виявлення конотацій фразеологізмів). Для формування корпусу фразеологізмів використано *методику суцільного відбору матеріалу*.

Виклад основного матеріалу. Когнітивна структура *вогонь* сформувалась на основі архетипу й характеризується складністю, багатозначністю й амбівалентністю. Вогонь як одна із головних стихій [поряд із водою, землею і повітрям] має широке міфологічне, релігійне, філософське, наукове та мистецьке висвітлення. Ще в античній філософії цю стихію вважали основою виникнення світу. Геракліт, наприклад, називав світ «вічним живим вогнем» та стверджував, що всім керує вогонь [Досократики 1999, с. 156]. У Біблії вогонь пов'язаний з Богом, зокрема, Святий Дух сходить на апостолів у вигляді вогню. Роль і значення вогню в житті людини неможливо переоцінити. Як природне явище вогонь володіє життєдайним і нищівним потенціалом. Він гріє і спалює, освітлює і обпікає, захищає і знищує. Вважається, що вогонь відіграв ключову роль у розвитку цивілізації, ставши не тільки засобом захисту, джерелом тепла й енергії, а й одним із головних чинників консолідації первісних людей, перетворення їх у суспільство.

Знання про це явище й розуміння його концентрує когнітивна структура, сутність якої не вичерпують лексичні значення відповідного слова. За Словником української мови слово *вогонь* має 7 значень, перше й найзагальніше з них: «Розжарені гази, що виділяються під час горіння й світяться сліпучим світлом; полум'я» [СУМ 1970, с. 715]. Інші прямі й переносні значення співвідносні з тією чи тією сферою конкретного слововживання. Численні додаткові значення зумовлені різноаспектними властивостями вогню й засновані на асоціаціях людини. Зокрема, вогонь пов'язують із духовною енергією, очищенням, перетворенням, внутрішньою силою

людини, коханням і водночас із руйнуванням, нищенням, ненавистю, пеклом.

Особливості вогню та результати його пізнання людиною визначили структуру концептосфери *вогонь*. У її ядрі виокремлюємо складники: *характерні ознаки вогню* (*світло* (світло, вогник, промінь, блиск), *тепло*, *полум'я*, *дим*), *фази горіння* (загорятися, займатися, горіти, палати, догоряти, жевріти, тліти, гаснути), *інтенсивність горіння* (іскра, спалах, пожежа, жар), *форми підтримання горіння* (вогнище, смолоскип, свіча), *продукти згорання* (попіл, вугілля, кіптява, сажа), *дії вогню* (гріти, пекти, освітлювати, обпалювати, спалювати) та ін. *Світло*, *полум'я*, *дим*, *іскра*, *свіча* та ін. є самостійними концептами, які сутнісно пов'язані з концептом *вогонь*, оскільки в сукупності характеризують процес горіння, та входять до згаданої концептосфери. Таке моделювання концептосфери *вогонь* ґрунтується на загальних уявленнях про природне явище і не відображає повною мірою вузькоспеціальні знання.

Фразеологізми, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*, виникли переважно внаслідок переінтерпретації дій, станів, почуттів, відчуттів людини на основі аналогізації з вогнем у різних його виявах. Ці фразеологізми мають різні інтегральні значення та неоднакове емоційно-оцінне забарвлення.

Неоднорідні фразеологізми і за типом фразеотворення. Серед них виокремлюємо метонімічні (*підкладати вогню*, *вогнем і мечем*), метафоричні (*палити душу*, *кинути жарину в серце*, *займатися полум'ям*) та порівняльні (*як вогнем пекти*, *як вогонь на суху соломку накинутися*). Чітку диференціацію цих типів ускладнює частотне поєднання метонімії з метафорою, зумовлене здатністю загального метонімічного значення до метафоризації, а також метафори з порівнянням. О. Селіванова, аналізуючи значення моторно-кінетичних зворотів, зазначає, що «фразеологізація подібних сполук відбувається ще в первинних значеннях, здебільшого відсутніх у словниках, але наявних в ілюстративному матеріалі; подані ж тлумачення вже вторинні, метафоризовані» [Селіванова 2004, с. 36]. Окреслені закономірності простежуємо і в фразеологізмах, пов'язаних із концептосферою *вогонь*.

Метафора – це мовно-мисленнєве явище, що виявляється у вживанні мовного знака однієї концептосфери на позначення складника іншої на основі асоціацій за подібністю чи контрастністю. У випадку фразеологізмів означеної групи фіксуємо метафоризацію вільного словосполучення: значення його складників взаємодіють, змінюються і перетворюються у фразеологічно цілісне значення. Це значення не є семантичною сумарністю, характеризується образністю й експресивністю. Лексеми із семантикою вогню, що входять до складу фразеологізмів, мають метафоричне або метонімічне значення, засноване на актуалізації однієї з властивостей вогню. Здебільшого в стійких словосполученнях актуалізовані небезпечні для людини властивості вогню, наприклад, викликати фізичний біль, спри-

чиняти великі руйнування, знищувати щось тощо. Спостерігаємо їх, наприклад, у зворотах із семантикою застереження: *гра з вогнем* – дуже небезпечні, необережні дії, вчинки без урахування можливих наслідків [ФСУМ 1993, с. 194], *гратися з вогнем* – поводитися необережно, здійснювати що-небудь небезпечно, не думаючи про наслідки [ФСУМ 1993, с. 196], *боятися (стерегтися) як вогню* – дуже сильно [ФСУМ 1993, с. 140]. Простежуємо актуалізацію цих властивостей також у зворотах із семантикою констатації тяжких обставин: *між двох вогнів* – у такому скрутному становищі, коли небезпека загрожує з обох боків [ФСУМ 1993, с. 140], *горить земля під ногами (у кого)* – для кого-небудь становище стає критичним, безвихідним [ФСУМ 1993, с. 332], *з вогню (рідко із жару) та в полум'я* – з однієї неприємності в іншу, ще гіршу [ФСУМ 1993, с. 140]. Лексеми *вогонь* та *горить* у наведених фразеологізмах реалізують переносне значення небезпеки, складних обставин.

В окремих фразеологізмах акцентована руйнівна сила вогню з усталеною характеристикою жорстокої, безжалісної акції, що є проєкцією рис людини на стихію: *вогнем і мечем* – з великою жорстокістю, нещадно [ФСУМ 1993, с. 140], *палити вогнем* – безжалісно знищувати кого-, що-небудь [ФСУМ 1993, с. 604]. У формуванні метафоричного значення наведених фразеологізмів бере участь метонімічне вживання лексем із семантикою вогню.

До регулярних когнітивних процесів належить аналогізація психоемоційного стану людини з вогнем [Селіванова 2004, с. 117]. Сформовані за цією моделлю фразеологізми мають широкий діапазон емоційно-оцінних значень, у яких актуалізовані різні властивості природної стихії: продуктивні і деструктивні. Конотації часто пов'язані із семою інтенсивності, характерною для дієслівних лексем із семантикою вогню. Як семантична категорія інтенсивність конгруентна експресивності, емотивності, оцінності, образності та зумовлює їх появу вже в мінімальному контексті (М. Лойко, С. Родіонова, У. Рис).

Аналогізацію стану нервового збудження, хвилювання, а також кохання з процесом горіння простежуємо у фразеологізмах з компонентом *серце* або *душа*: *горить (палає, пламеніє, палахтить) серце (душа) / запалало (запламеніло) серце; запалала (запламеніла) душа* – (1) хто-небудь перебуває в стані сильного збудження, хвилювання і т. ін., (2) у кого-небудь виникло якесь сильне почуття [ФСУМ 1993, с. 792], *палити душу* – дуже хвилюватися, непокоїти [ФСУМ 1993, с. 604]. Співвіднесення певних відчуттів із тим чи тим органом тіла наявне в багатьох мовах, етноспецифіка виявляється в закономірностях асоціювання відчуттів й органів. В українській лінгвокультурі *серце* і *душа* – це осередки почуттів, емоцій, моральності і духовності [Жайворонок 2006, с. 209, 536]. Метафоризовані дієслова на позначення процесу горіння в поєднанні з цими лексемами визначають семантику фразеологізмів, а також актуалізацію семантичного компонента інтенсивності та супутньої йому

експресивності. Так, сполучення згаданих соматизмів із дієсловами на позначення повільного горіння формують інтегральне значення страждання: *серце (душа) тліє* – хто-небудь зазнає моральних страждань, тяжко переживає [ФСУМ 1993, с. 795]. Збайдужіння, зменшення сили почуттів передають фразеологізми з дієсловами, які позначають утрату тепла, завершення горіння: *серце перегоріло* – (2) хто-небудь заспокоївся, забув про колишні образи, переживання [ФСУМ 1993, с. 796], *серце прохолло* – у кого-небудь зменшилася сила вияву якихось почуттів [ФСУМ 1993, с. 796].

Психоемоційний стан людини експонують також фразеологізми із компонентом *око (очі)* та метафорично переінтерпретованими лексемами із семантикою *вогню*, в яких актуалізована властивість випромінювати світло: *очі загорілися* – (1) чий-небудь погляд, вигляд раптово став виражати якесь почуття (радість, схвилюваність, збудження і т. ін.); (2) кому-небудь дуже хочеться, враз захотілося чогось [ФСУМ 1993, с. 598 – 599], *очі запалали* – чий-небудь погляд, вигляд виражає якесь почуття (гнів, обурення, рішучість і т. ін.) [ФСУМ 1993, с. 599], *очі метаять іскри* – хтось дивиться гнівно, люто, сердито і т. ін. [ФСУМ 1993, с. 599], *очі горять (палають)* – (2) чий-небудь вигляд виражає якесь почуття (збудження, гнів, радість і т. ін.) [ФСУМ 1993, с. 598], *світити очима* – (2) виявляти поглядом якесь почуття [ФСУМ 1993, с. 786]. Специфіку цих фразеологізмів визначає соматизм *око (очі)*, зокрема властивість органа зору виражати почуття, а не локалізувати їх. Метафоризація дієслів заснована на аналогізації вогню із психоемоційним станом людини. У сполученні соматизму з метафоризованим дієсловом формується інтегральна семантика вираження почуттів, емоційного стану [Селіванова 2004, с. 65].

Окремі фразеологізми, в яких поєднані лексеми із семантикою *вогню* та *око*, позначають поганий фізичний стан людини: *аж (червоні) вогні в очах (мигтять, блискотять)* – хтось погано себе почуває, відчуває наближення стану запаморочення [ФСУМ 1993, с. 140], *аж іскри з очей сиплються (летять, скачуть, крешуть) / посипались (полетіли, поскакали, скакнули)* – (3) про запаморочення від болю (внаслідок удару по голові й т. ін.) [ФСУМ 1993, с. 351]. Наведені фразеологізми, на відміну від вищезгаданих, позначають не вираження стану людини, а самопочуття.

Частина фразеологізмів виникла на основі аналогізації психічних відчуттів із тими, що виникають від дії вогню, жару загалом, безвідносно до певного органа. Такі звороти позначають важкий психоемоційний стан, страждання: *палити вогнем* – (3) завдавати морального страждання; дуже мучити [ФСУМ 1993, с. 604], *палитися вогнем* – дуже непокоїтися, страждати від чогось [ФСУМ 1993, с. 604]. Серед окресленої групи частотними є фразеологізми з компаративним елементом: *як вогнем пече* – хтось дуже страждає морально, хтось занепокоєний чимсь [ФСУМ 1993, с. 625], *як у вогні* – нестерпно мучитись фізично чи морально [ФСУМ

1993, с. 140], як *на вогні горіти* – бути дуже збудженим, знервованим [ФСУМ 1993, с. 190], як *вогнем пекти* – дуже сильно [ФСУМ 1993, с. 140], як *(мов, ніби і т. ін.) на жаринах (на жарині)* – (1) неспокійно, тривожно, нетерпляче [ФСУМ 1993, с. 289].

Раптовість сильного хвилювання передають фразеологізми, в яких компонент із семантикою вогню поєднаний із дієсловами *кидати, обдавати, обсипати, обгортати*: *кидати / кинути то в жар, то в холод* – (1) викликати в кого-небудь сильне хвилювання, збудження [ФСУМ 1993, с. 370] *обдавати жаром (вогнем)* – викликати у кого-небудь стан сильного хвилювання, збентеження, переляку [ФСУМ 1993, с. 564], *обсипало жаром* – (2) хтось раптово відчуває сильне хвилювання, збентеження [ФСУМ 1993, с. 575], як *полум'ям обгорнуло* – хтось відчуває сильне збентеження [ФСУМ 1993, с. 564].

Різні вияви сильного обурення, гніву позначають фразеологізми: *вогнем (полум'ям) дихати* на кого – (1) дуже сердитися, гніватися на кого-небудь, ненавидіти когось, тримати зло на когось на кого-небудь; (2) ставати розгніваним, розлюченим, роздратованим з якогось приводу [ФСУМ 1993, с. 239 – 240], *метати іскри* – сердито, із злістю дивитися [ФСУМ 1993, с. 484], *сипати іскрами (з очей)* – поглядом виявляти гнів [ФСУМ 1993, с. 806], *сипати вогнем* – дуже сердито, гнівно розмовляти [ФСУМ 1993, с. 806], *сипати / сипнути жару за халяви (під хвіст) кому* – дуже дошкуляти кому-небудь чимсь; проучувати кого-небудь за щось [ФСУМ 1993, с. 806]. Окремі одиниці містять конкретизатор надмірності дії частку *аж*: *аж вогню дає* – хто-небудь дуже гнівається з якогось приводу [ФСУМ 1993, с. 219], *аж вогню креше* – дуже сердиться [ФСУМ 1993, с. 396]. Високий ступінь невдоволення передає фразеологізм із часткою *хай*: *хай воно (ясним вогнем / полум'ям) горить / згорить (загориться)* – вираження великого незадоволення, роздратування, досади з приводу кого-, чого-небудь [ФСУМ 1993, с. 189].

Значна кількість фразеологізмів, пов'язаних із концептосферою *вогонь*, має кілька значень, реалізація яких залежить від контексту. Так, у відповідному контексті фразеологізм *аж іскри з очей сиплються* позначає сильний гнів. Проте це стійке словосполучення має й інші значення, а саме (1) дуже сильно, надзвичайно енергійно та (3) відчувати запаморочення від гострого фізичного болю внаслідок удару [ФСУМ 1993, с. 351].

Аналогізація фізичного болю, хворобливого стану, значного підвищення температури тіла з відчуттями, що виникають від дії вогню, також належить до регулярних когнітивних процесів, відбитих у мові. Фразеологізми з такою семантикою часто містять у своєму складі компаративний елемент як або підсилювальний *аж*, а репрезентантами концептосфери *вогонь* у них є лексеми *вогонь / вогні, іскра, жар*: як *вогнем пекти* – дуже сильно (про фізичний стан) [ФСУМ 1993, с. 140], *кидає / кинуло в жар* – (3) у кого-небудь висока температура [ФСУМ 1993, с. 368], *обсипає жаром* – (1) хто-небудь відчуває значне підвищення температури тіла [ФСУМ 1993, с. 575], *палити вогнем* – (2) викликати зна-

чне підвищення температури тіла (про хворобу) [ФСУМ 1993, с. 604].

Численну групу становлять фразеологізми, значення яких сформоване на аналогізації властивості вогню швидко поширюватись за сприятливих умов з інтенсивністю виконання певних дій. Концептосферу *вогонь* у цих фразеологізмах маніфестують лексеми різної частиномовної належності, зокрема *вогонь, горіти, палити*: *аж горить* – виконується дуже інтенсивно [ФСУМ 1993, с. 189], *горить (кипить) у руках (під руками)* – виконується, здійснюється і т. ін. швидко й успішно [ФСУМ 1993, с. 189], як *(мов, ніби і т.ін.) вогонь на суху соломку (кинутися, накинутися)* – дуже швидко, жадібно [ФСУМ 1993, с. 141], як *вогнем палити* – дуже швидко [ФСУМ 1993, с. 604]. Семантичний компонент інтенсивності наявний також у фразеологізмах як *(мов, ніби і т. ін.) вогню вхопити* – (прийти, приїхати) на дуже короткий відривок часу [ФСУМ 1993, с. 166], *хапати з вогню* – дуже швидко, невідкладно робити що-небудь [ФСУМ 1993, с. 920]. Проте його поява зумовлена актуалізацією властивості вогню пекти, обпикати.

Поведінка людини на пожежі стала основою формування фразеологізмів із компаративним елементом: як *(мов, немов і т. ін.) із пожежі (ускочити, влетіти) і т. ін.* – дуже швидко, поспішно (ускочити, влетіти і т. ін.) [ФСУМ 1993, с. 660], як *(мов, ніби і т. ін.) на пожежі (поспішати, бігти, пробігти)* – (1) дуже швидко [ФСУМ 1993, с. 660], *в пожежному порядку* – дуже спішно, терміново [ФСУМ 1993, с. 679].

Відсутність потреби швидко діяти або повільність виконання дій передають фразеологізми, в яких лексеми із семантикою *вогню* вжиті з часткою *не* або зі словами протилежної семантики: *не горить* – у кого-небудь немає потреби, причин поспішати з чимось [ФСУМ 1993, с. 189], *не на пожежі* – немає потреби поспішати [ФСУМ 1993, с. 660], як *мокре горить* – (1) дуже повільно, мляво, не поспішаючи і т. ін. робити що-небудь [ФСУМ 1993, с. 502]

Значення інтенсивності реалізують й окремі одиниці зі словами *іскра, дим*: *аж іскри летять* – дуже енергійно, завзято, запально, докладаючи всіх зусиль [ФСУМ 1993, с. 351], *аж дим іде* – дуже інтенсивно [ФСУМ 1993, с. 238]. Актуалізація семи інтенсивності в них ґрунтується на особливостях появи іскри як малої частини вогню та диму як продукту горіння.

Лексеми *іскра, жар* входять до складу фразеологізмів також у метафоричному значенні, заснованому на актуалізації властивості вогню розгорятися й проектуванні її на концептосферу *людина*. У поєднанні з метафоризованими дієсловами вони реалізують значення 'збуджувати в кому-небудь почуття, бажання', 'посилювати щось': *заронити іскру* – викликати, збудити що-небудь у когось [ФСУМ 1993, с. 316], *піддавати жару у вогонь* – підсилювати, розпалювати, збуджувати чимсь певне почуття, переживання, суперечку [ФСУМ 1993, с. 632], *докидати хмизу в жар* – підсилювати, розпалювати які-небудь почуття, переживання [ФСУМ 1993, с. 258].

Помітну групу утворюють фразеологізми з актуалізованою колірною семантикою, яка імпліцитно присутня в лексемах концептосфери *вогонь*: *вогнем горіти* – бути дуже червоним, гарячим (від приливу крові) [ФСУМ 1993, с. 189], *займатися полум'ям* – дуже червоніти від збудження, ніяковості [ФСУМ 1993, с. 306], *паши́ти вогнем (полум'ям)* – бути дуже розгаряченим, рум'яним внаслідок сильного збудження, хвилювання [ФСУМ 1993, с. 610], *наливатися жаром (вогнем)* – червоніти [ФСУМ 1993, с. 528], *кидає / кинуло в жар* – (1) хто-небудь червоніє від ніяковості [ФСУМ 1993, с. 368]. Наведені фразеологізми позначають фізичний або психоемоційний стан людини через акцентовану супутню ознаку – почервоніння.

Властивість вогню випромінювати світло, освітлювати актуалізована у фразеологізмах: *вдень з вогнем [з свічкою, з свічками] не знайти* – (1) бути добре захищеним, (2) дуже рідкісний [ФСУМ 1993, с. 340], *пошукати такого вдень з вогнем* – немає подібного до кого-небудь, хтось незрівнянний, надзвичайний [ФСУМ 1993, с. 686], *кидати світло на що* – розкривати що-небудь, робити його ясным, зрозумілим [ФСУМ 1993, с. 370].

Висновки. Концептосфера *вогонь* має складну і розгалужену структуру, що зумовлено характерис-

тиками природного явища, його іманентними властивостями, а також роллю і значенням вогню в житті людини. Різномасштабні властивості вогню актуалізовані в численних фразеологізмах, що мають позитивне або негативне емоційно-оцінне забарвлення.

За типом фразеотворення фразеологізми, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*, неоднорідні. Серед них зафіксовано метонімічні, метафоричні та порівняльні конструкції.

Більшість фразеологізмів, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*, виникла внаслідок переінтерпретації психоемоційних і фізичних станів людини та інтенсивності певних дій на основі аналогізації з вогнем у різних його виявах. Значна частина з них заснована на актуалізації небезпечних для людини властивостей вогню, що зумовлює семантику стійких словосполучень. Меншу групу становлять фразеологізми, в яких акцентована колірна семантика. Окрему групу з незначною кількістю одиниць утворюють фразеологізми з семантикою світла. Усі виявлені фразеологізми мають різні інтегральні значення та неоднакове емоційно-оцінне забарвлення. Значення мовних зворотів конкретизує контекст, а атрибутивні, об'єктні й обставинні поширювачі увиразнюють та поглиблюють його, водночас конотативні компоненти зберігають актуальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венжинович Н.Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2018. 503 с.
2. Досократики. Минск: Харвест, 1999. 784 с. – https://geraklit.moy.su/_ld/0/2_Geraklit-Fragme.pdf
3. Енциклопедія «Українська мова». Київ: «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.
4. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
5. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психоконгнітивний та етнокультурний аспекти). Київ – Черкаси: Брама, 2004. 276 с.
6. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвистический аспекты. Москва: Школа. Языки русской культуры, 1996. 286 с.
7. Фразеологічний словник української мови у 2 кн. Київ: Наукова думка, 1993. 980 с.

REFERENCES

1. Venzhynovych N.F. (2018) Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy: kohnityvnyi ta lnhvokulturolohichnyi aspekty: dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Kyiv. 503 s. [in Ukrainian].
2. Dosokratiki (1999) Minsk: Harvest. 784 s. [in Russian].
3. Encyklopedia «Ukrainska mova» (2000). Kyiv: «Ukrainska encyklopedia». 752 s. [in Ukrainian].
4. Zhaivoronok V.V. (2006) Znaky ukrainskoi etnokultury: Slovyk-dovidnyk. Kyiv: Dovira. 703 s. [in Ukrainian].
5. Selivanova O.O. (2004) Narysy z ukrainskoi frazeolohii (psyhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty). Kyiv – Cherkasy: Brama. 276 s. [in Ukrainian].
6. Teliya V.N. (1996) Russkaya frazeolohiya. Semanticheskyy, pragmaticheskyy i lingvisticheskyy aspekty. Moskva: Shkola. Yazyiki russkoy kulturyi. 286 s. [in Russian].
7. Frazeolohichnyi slovyk ukrainskoi movy (1993): U 2 kn. Kyiv: Naukova dumka. 980 s. [in Ukrainian].

CONCEPTUALIZATION OF FIRE IN UKRAINIAN PHRASEOLOGISMS

Abstract. The analysis of phraseological units in connection with mental mechanisms allows us to trace the origin of content, its change and fixation in linguistic form, to reveal the specifics of the worldview and the constants of the linguoculture of a certain people. For the analysis, the phraseological units containing the linguistic signs of the *fire* concept sphere were selected. The cognitive structure of *fire* was formed on the basis of the archetype and is characterized by complexity, polysemy and ambivalence. The multi-aspect properties of *fire* are actualized in numerous phraseological units that have different connotations. The purpose of the research is to identify patterns of conceptualization of *fire* in Ukrainian phraseological units. To achieve this goal, a model of the concept sphere of *fire* was created, phraseological units containing linguistic signs of the

concept sphere of *fire* were recorded; the associative and psycholinguistic foundations of the creation of phraseological units containing the linguistic signs of the *fire* concept sphere are determined and characterized. The structure of the concept sphere of *fire* was determined by the features of fire and the results of its cognition by man. The model of the concept sphere is based on general ideas about a natural phenomenon and does not fully reflect highly specialized knowledge. Fixed phraseological units are heterogeneous. Among them there are metonyms, metaphors and comparative constructions.

Most of the phraseological units arose as a result of reinterpretation of the psychoemotional and physical states of a person and the intensity of certain actions based on analogy with *fire* in its various manifestations. A significant part of them is based on the actualization of the properties of *fire* that are dangerous for humans, which determines the semantics of stable phrases. A smaller group is made up of phraseological units in which color semantics are emphasized. A separate group with a small number of units is formed by phraseological units with the semantics of light. All identified phraseological units have different integral meanings and connotations. The meaning of speech turns concretizes the context, and attributive, objective and adverbial disseminators emphasize and deepen it, while connotations remain relevant.

Keywords: phraseology, conceptsphere, metaphor, fire, conceptualization, semantics.

© Кравець Л., 2020 р.

Лариса Кравець – доктор філологічних наук, професор кафедри філології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегово, Закарпатська обл., Україна; <https://orcid.org/0000-0002-5486-0642>

Larysa Kravets – Doctor of Philology, Professor, Department of Philology, Ferents Rakotsi II Transcarpathian Hungarian Institute, Berehovo, the Transcarpathian Region, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-5486-0642>

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Гриценко Павло. Ідейний простір професора Валерія Мокієнка.....	6
Адамія Зоя, Шелія Манана, Марганія Майя. Порівняльний аналіз біблійних фразеологічних одиниць із компонентами на позначення синього та зеленого кольорів (на прикладі англійської, російської та грузинської мов)	17
Архангельська Алла. Прецедентні народнописенні тексти в сучасному українському медіаландшафті	28
Ареф'єва Наталія. Паремії в російських острівних говірках Одещини як відображення лінгвокультурного простору діалектоносіїв	34
Агій Степан. Фразеологізми у мові унгарської (ужгородської) періодики часів Австро-Угорщини	40
Аксьончикова-Бірюкова Ангеліна. Репрезентація концептів «радість» і «печаль» у російській та китайській фразеології	50
Бабій Ірина, Свистун Ніна. Принципи та особливості укладання фразеологічних словників мови творів письменників (на матеріалі словника «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого»).....	55
Бачинська Галина, Вербоовецька Оксана. Еквіваленти фразеологічних одиниць української та польської мов з онімним компонентом (на матеріалі «Короткого українсько-польського словника усталених виразів»).....	62
Вашичек Міхал, Вашичкова Дар'я. Усталені порівняння з анімалістичним компонентом у «Лексичній базі південно-карпатських говорів з матеріалів І. Панькевича»	68
Вегеш Анастасія. Стилістична значущість літературно-художніх антропонімів у романі «Клавка» Марини Гримич.....	78
Вільчинська Тетяна. Фразеологічні одиниці української мови з теонімним компонентом як маркер національно-мовної картини світу українців.....	84
Галас Алла. Діалектна специфіка фраземіки боржавської говірки Закарпаття	90
Гузинець Юлія. Особливості концептуалізації фразем в американському варіанті англійської мови	97
Гуцуляк Тетяна. Мовно-виражальні засоби «енеїди» І.П. Котляревського в контексті фіксування та збереження стійких образних уявлень у фразео- та словотворенні.....	102
Даниленко Людмила. «Моѳе рива», або про семантику пива в чеській лінгвокультурі.....	112
Данилюк Ніна. Усталені одиниці в текстах українських народних пісень.....	119
Делюсто Марина. Фразеологізми в українських південнобессарабських говірках: стан і перспективи дослідження	128
Дудич-Лакатош Катерина. Дієвість викладання рідної мови на Закарпатті на основі відповідей, отриманих від респондентів при проведенні повторного анкетування (2008–2018)	136
Дядечко Людмила П. Шевченківське слово в білоруській мові в контексті східнослов'янської ептонімічної взаємодії.....	141
Зайченко Неоніла, Паламарчук Ольга. Фразеологізми-інтертексти в контексті поетичного ідіостилію (на матеріалі поезії Бориса Влашка).....	151
Звягіна Ганна. Функціонування фразеологічних одиниць у творі Юрія Косача «Еней та життя інших»	157
Коваленко Борис. Ідеографічна класифікація соматичних фразем в ідіостилі А.П. Свидницького.....	161
Коваленко Наталія. Номінації процесів пригадування засобами говіркової фразеології	168
Ковалюк Юрій. Методологічні підвалини лінгвістичного аналізу ідіоматичного простору.....	175
Колесников Андрій. Парадигмологія української мови: завдання, проблеми, міжривневі зв'язки.....	180
Колеснік Людмила. Фразеологізми на позначення негативних рис людини в покутсько-буковинських говірках.....	190
Кочерга Галина. Мотиваційна матриця дієслівності фразеологічних одиниць сакральних текстів.....	197

Кравець Лариса. Концептуалізація <i>вогню</i> в українських фразеологізмах	202
Кумейко Тетяна. Структурні моделі фразем із комунікативними дієсловами за словником «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого»	208
Кутня Галина. Фразеологізми крізь призму синтаксичної функції: до окремих семантико-синтаксичних та формально-граматичних аспектів аналізу	212
Мигoliniць Ольга. Фраземи, пов'язані з весільною обрядовістю, в українських закарпатських говірках	219
Михайленко Валерій, Билиця Уляна. Компаративні ідіоми концептуального поля «Людина» у мові та екстралінгвальній дійсності	226
Негер Оксана, Юрса Людмила. Фраземіка у творчості Гавриїла Костельника	231
Ничипорчик Олена. До питання про інновації в пареміологічних дослідженнях	238
Новікова Тетяна. Фразеологічні знання як компонент функціональної грамотності молоді	245
Панін Євген. Вербалізація поняття-схеми засобами англійської фразеології	251
Папіш Віталія. Фраземи та паремії у мовній свідомості акцентуєваних осіб	255
Пискач Ольга. Фраземи в структурі діалектних словників українських говірок Закарпаття: стан і перспективи дослідження	262
Полюжин Михайло, Полюжин Іван. Англійські анімалістичні фраземи дієслівної семантики та їхні українські еквіваленти	269
Потапенко Сергій. Комплексне когнітивне вивчення фразеологізмів англійської мови: на матеріалі одиниць із компонентом <i>eye</i> «око»	276
Прокопович Лідія. Мовностилістичний аспект використання фразеологічних та ідіоматичних одиниць у романі Тетяни П'янкової «Чужі гріхи»	282
Рак Мацей. Діалектна фраземіка і дослідження в галузі соціології села (на матеріалі підгальських говорів)	288
Решетнікова Валентина. Вивчення фразеологічних одиниць у науково-технічному тексті у процесі професійно орієнтованого навчання російської мови як іноземної в технічному ВНЗ	294
Романченко Алла. Ядро, центр та периферія українських зоофразеологізмів	299
Рошко Світлана. Фразеологічні порівняльні конструкції у семантико-синтаксичній структурі складного речення	304
Русинко-Бомбик Любов. Становлення українського мовознавства на Закарпатті за часів Чехословаччини	309
Скопненко Олександр. Фразеологічна норма в початковий період кодифікації: білоруська та українська кодифікаційна практика першої половини ХХ ст.	315
Стоянова Радостина. Фразеологізми в економічній термінології (на матеріалі болгарської та російської мов)	320
Талабірчук Оксана. Фразеологізми у процесі викладання угорської мови як іноземної	332
Томенчук Мар'яна. Оцінність як компонент фразеологічного значення в англійській мові	338
Ушакова Наталія. Фразеологія в курсі лінгвокраїнознавства для іноземних студентів-філологів	343
Цимбалюк-Скопненко Т. Рецепція фразеологічної спадщини Пантелеймона Куліша в ідіостилі Миколи Лукаша	348
Цонинець Марія. Лінгвокультурний аспект оказіональних одиниць	354
Черненко Ольга. Лінгвофразеологічна інтерпретація концепту <i>сім'я</i> як духовної цінності в поетичному світі Віктора Бойка	360
Шабат-Савка Світлана. Фразеологізовані питальні комунікати в діалогічному дискурсі	366
Шаркар Арчан. Ономастичні складники у фразеологізмах російської мови	373
Шкурко Галина. Назви традиційного транспорту та комунікацій у складі компаративних фразем в українських говорах Закарпаття	379

Шовкович Олеся. Про лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеологізмів сучасної словацької мови	385
Шулежкова Світлана, Міхін Артем. Надслівні неологізми військової тематики в сучасній російській мові.....	389
Шумицька Галина. Упровадження багатомовної освіти в навчальних закладах Закарпатської області: особливості планування процесу навчання і виховання	397

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО І ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Барташук Олеся, Маховська Світлана. Фразеологічне багатство новел Братів Капранових зі збірок «Кобзар 2000. Hard» та «Кобзар 2000. Soft»	403
Кузьма Оксана. Біблійна концептосфера драми Спиридона Черкасенка «Ціна крові».....	408
Мушкетик Леся. Народні погляди на жіночі вади в українському патріархальному суспільстві: за фольклорними джерелами	415
Тиховська Оксана. Уявлення про душі самогубців в українському фольклорі Закарпаття: етнопсихологічний аспект	423
Федорук Олесь. Коментар до сцени у світлиці Кулішевого роману «Чорна рада».....	432
Федоряка Людмила, Ревенко Вікторія. Індивідуальний стиль Ленгстона Г'юза в оповіданні «На дорозі»	439
Штейнбук Фелікс. Жанрова своєрідність роману Олеся Ульяненка «Перли і свині».....	446

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Бикова Ольга. Функціонально-стилістичні параметри фразеологічних одиниць у збірці репортажів Лесі Богуславець «На прощу до рідної землі».....	453
Вознюк Юлія. Неосемантизми в складі нових українських фразеологізмів	459
Гоца Еріка. Прецедентні вислови в мові сучасних українських ЗМІ (на матеріалі інтернет-видань «Дзеркало тижня» та «Україна молода» за 2019–2020 роки).....	463
Кондратенко Наталія. Трансформація фразеологізмів в українському медіадискурсі як реалізація ігрової комунікативної стратегії	468

РЕЦЕНЗІЇ

Бобинець Степан. Живий у добродіяннях своїх (Професор Василь Німчук у спогадах сучасників: науково-популярне видання. Ужгород: Карпати, 2018. 208 с., іл.+DVD-диск).....	474
Вовченко Галина. Риси індивідуальної мовотворчості у поезії В. Гедсона (Віктор Гедсон. Метризація квініт. Ч.1. Сонети.Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2017.128 с.).....	481
Лавер Оксана. Український урбанонімкон Закарпаття як засіб формування національного обличчя регіону (Негер О. Б. Українська урбанонімія Закарпаття у XX – на початку XXI століття. Ужгород: РІК-У, 2018. 200 с.)	483
Пелехата Олена. Про багатомовність українців та міграцію до Польщі у XXI столітті (Levchuk P. «Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia». Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020. 299 s.).....	485

ЮВІЛЕЇ

Ференц Надія. Літописець української культури Словаччини (до 90-річчя від дня народження М.П. Романа)	488
--	-----

CONTENTS

LINGUISTICS

Hrytsenko Pavlo. The Scope of Professor Valeriy Mokiienko's Ideas.....	6
Adamia Zoia, Shelia Manana, Marhanian Maia. Comparative Analysis of Biblical Phraseological Units with Blue and Green Colour Components (on the Example of English, Russian and Georgian).....	17
Arkhanhelska Alla. Precedent Folk Lyrics in Modern Ukrainian Media	28
Arefieva Natalia. Paremiias in the Russian Insular of Odessa Region as a Reflection of the Linguocultural Space of Dialect Carriers	34
Stepan Ahiy. Phraseologisms in the Language of the Ungvar (Uzhhorod) Periodicals in the Times of Austria-Hungary.....	40
Aksenichikova-Biryukova Angelina. Representation of Concepts «Joy» and «Sorrow» in Russian and Chinese Phraseology	50
Babiy Iryna, Svystun Nina. Principles and Peculiarities of Phraseological Dictionaries Compilation of the Writers' Works Language (on the Material of the Dictionary «Phraseologisms in Bohdan Lepky's Works)	55
Bachynska Halyna, Verbovetska Oksana. Polish and Ukrainian Phraseological Equivalents with Onym Component (on the Material of «Short Ukrainian-Polish Dictionary of Set Phrases»).....	62
Vashychek Mikhal, Vashychkova Darja. Similes with an Animalistic Element in the «Lexical Database of the South Carpathian Dialects on I. Pankevych's Materials»	68
Vehesh Anastasia. Stylistic Significance of the Proper Names of the Literary Heroes in Maryna Hrymnych's Novel «Klavka»	78
Vilchynska Tetiana. Phraseological Units of the Ukrainian Language with the Theonymic Component as a Marker of the National World Language Model of Ukrainians.....	84
Halas Alla. Dialect Phrasemic Peculiarities of the Transcarpathian Borzhav Patois.....	90
Huzynets Yulia. The Peculiarities of Phrase Conceptualization in American English.....	97
Hutsuliak Tetiana. Expressive Means of «Aeneid» by I.P. Kotliarevsky in the Context of Fixing and Preserving Sat Figurative Conceptions in Phrase- and Word-formation.....	102
Danylenko Ludmyla. «A Sea of Beer», or about the Semantics of Beer in Czech Cultural Linguistics.....	112
Danylyuk Nina. The Set Expressions in the Texts of the Folk Ukrainian Songs	119
Delyusto Maryna. Phraseological Units in the Ukrainian Southern Bessarabia Dialects: State and Prospects of the Investigation.....	128
Dudych-Lakatosh Kateryna. Efficiency of Native Language Education in the Transcarpathia Based on a Repeated Questionnaire Survey (2008–2018).....	136
Diadechko Ludmyla P. Shevchenko's Word in the Belarusian Language in the Context of East Slavic Eponymic Interaction.....	141
Zaichenko Neonila, Palamarchuk Olha. Phraseologisms-Intertexts in the Context of Poetic Idiostyle (Based on the Poetry of Borys Vlahko)	151
Zviahina Hanna. Functioning of Phraseological Units in the Work of Yuriy Kosach «Aeneas and the Lives of Others»	157
Kovalenko Borys. Idiographic Classification of Somatic Phrasemes in Individual Style of A. Svydnytskyi.....	161
Kovalenko Natalia. Nominations of Recollection Processes by Means of Dialect Phraseology.....	168
Kovalyuk Yuriy. Methodological Issues in the Linguistic Analysis of Idiomatic Space	175
Kolesnykov Andriy. Paradigmology of the Ukrainian Language: Tasks, Problems, Interlevel Relations.....	180
Koliesnik Ludmyla. Phrase Denoting Negative Human Features in the Pokuttia and Bukovyna Patoises.....	190
Kocherha Halyna. The Motivational Matrix of Verbalization in Phraseological Units of the Sacred Texts	197

Kravets Larysa. Conceptualization of <i>Fire</i> in Ukrainian Phraseologisms.....	202
Kumeiko Tetiana. Structural Models of Phraseological Units with Communicative Verbs according to the Dictionary «Phraseological Units in Works of Bohdan Lepky»	208
Kutnia Halyna. Phraseological Units in the Light of the Syntactic Function: on Certain Semantico-Syntactic and Formal Hrammatical Aspects of Analysis	212
Myholynets Olha. Phrasemes Related to Marriage Rituals in the Ukrainian Transcarpathian Patoises	219
Mykhaylenko Valery, Bylytsia Uliana. Comparative Idioms of the Conceptual Field «Human» in Language and Beyond.....	226
Neher Oksana, Yursa Ludmyla. Phrasemics in the Works of Havryil Kostelnyk	231
Nychporchuk Elena. On the Question of Innovations in Paremiological Research	238
Novikova Tatiana. Phraseological Knowledge as a Component of Functional Literacy of Young People	245
Panin Eugene. Concept-Scheme Verbalization by Means of English Phraseology	251
Papish Vitalia. Phrasemes and Paremiias in Lingual Consciousness of Accentuated Personalities	255
Pyskach Olha. Phrasemes in the Structure of Dialectal Dictionaries in the Ukrainian Transcarpathian Patoises: State and Prospects of the Research.....	262
Poluzhyn Mykhailo, Poluzhyn Ivan. English Animalistic Set Phrases of Verbal Semantics and their Ukrainian Equivalents.....	269
Potapenko Serhiy. Complex Cognitive Study of English Idioms: a Case of Eye-Units.....	276
Prokopovych Lidia. The Language-Stylistic Aspect of the Use of Phraseological and Idiomatic Units in Tetiana Piankova's Novel «Alien Sins»	282
Rak Maciej. Dialectal Phrasematics and Research in the Field of Rural Sociology (Based on Podhale Dialect).....	288
Reshetnikova Valentina. Study of Phraseological Units in Scientific and Technical Text in the Process of Professionally Oriented Teaching Russian as a Foreign Language in the Technical Higher School	294
Romanchenko Alla. The Core, Center and Periphery of Ukrainian Zoophrazeologisms	299
Roshko Svitlana. Phraseological Comparative Structures in the Semantic and Syntactic Structure of a Complex Sentence.....	304
Rusynko-Bombyk Lubov. Formation of Ukrainian Linguistics in the Transcarpathia During the Period of Czechoslovakia.....	309
Skopnenko Olexandr. Phrase Norm in the Initial Period of Codification: Belarusian and Ukrainian Codification Practice of the First Half of the Twentieth Century	315
Stoyanova Radostina. Phraseologisms in the Economic Terminology (on the Material of the Bulgarian and Russian Languages).....	320
Talabirchuk Oksana. Phraseological Units in the Process of Teaching Hungarian as a Foreign Language	332
Tomenchuk Maryana. Evaluation as a Component of Phraseological Meaning in English	338
Ushakova Natalia. Phraseology in the Course of «Linguistic Area Studies» for Foreign Students, Studying Philology.....	343
Tsybaliuk-Skopnenko Tetiana. Reception of Panteleimon Kulish's Phraseological Heritage in the Idiostyle of Mykola Lukash	348
Tsonynets Maria. Linguocultural Origins of Occasional Units	354
Chernenko Olha. Linguistic and Phraseological Interpretation of the Concept <i>Family</i> as a Moral Value in the Poetic World of Viktor Boyko.....	360
Shabat-Savka Svitlana. Phraseologized Interrogative Communicates in Dialogical Discourse.....	366
Sharkar Archan. Onomastic Components in Russian Phrases	373
Shkurko Halyna. Names of Traditional Transport and Communication as a Part of Comparative Phraseological Units in the Ukrainian Transcarpathian Dialects	379

Shovkovych Olesia. On Linguistic and Cultural Approach to Phraseology Studies in Modern Slovakian Language	385
Shulezhkova Svetlana, Mikhin Artyom. Military Superword Neologisms in Modern Russian Language	389
Shumytska Halyna. Introduction of Multilingual Education in Educational Institutions of the Transcarpathian Region: Planning Features of the Process of Teaching and Education	397

LITERARY AND FOLKLORE STUDIES

Bartashuk Olesya, Makhovska Svitlana. Phraseological Units in the Kapranov Brothers Short Stories from the Collections of «Kobzar 2000. Hard» and «Kobzar 2000. Soft»	403
Kuzma Oksana. Biblical Conceptosphere of Spyrydon Cherkasenko's «Price of Blood» Drama	408
Mushketyk Lesya. People's Views on Women's Flaws in Ukrainian Patriarchal Society: Following Folk Sources	415
Tykhovska Oksana. Conception of Soul of Suicides in the Ukrainian Folklore of the Transcarpathia: Etno-Psychological Aspect	423
Fedoruk Oles. The Commentary to the Scene in the Waiting Room of the Panteleimon Kulish's Novel «Chorna Rada» («Black Council»)	432
Fedoriaka Ludmyla, Revenko Viktoriya. Langston Hughes's Style in His Story «On the Road»	439
Shteinbuk Feliks. The Genre Originality of Oles Uliianenko's Novel «The Pearls and Pigs»	446

SOCIAL COMMUNICATIONS

Bykova Olha. Functional-Stylistic Parameters of Phraseological Units in the Collection of Reports Written by Lesya Bohuslavets «Making a Pilgrimage to Motherland»	453
Vozniuk Yulia. Neosemantisms within New Ukrainian Phraseologisms	459
Gotsa Erika. Precedent Expressions in the Language of Modern Ukrainian Media (on the Material of Internet Publications «Mirror of the Week» and «Young Ukraine» for 2019–2020)	463
Kondratenko Natalia. Transformation of Phraseologisms in Ukrainian Media Discourse as a Realization of a Game Communicative Strategy	468

REVIEWS

Bobynets Stepan. Living in His Benefits. (Professor Vasyl Nimchuk in the Memoirs of Contemporaries: Popular Science Publication. Uzhhorod: Carpathians, 2018. 208 p., ill.+ DVD)	474
Vovchenko Halyna. Features of Individual Language in the Poetry of V. Gedeon (Victor Gedeon. Metritzation of Quinite. Part I. Sonnets. Uzhhorod: Lira, 2017. 128 p.)	481
Laver Oksana. Ukrainian Transcarpathian Urbanonymicon as a Means of Forming the National Face of the Region (Oksana Neger. Ukrainian Urbanonymy of the Transcarpathia in the 20th – early 21st Century. Uzhhorod: RIK-U, 2018. 200 p.)	483
Pelehata Olena. On the Multilingualism of Ukrainians and Migration to Poland in the 21st Century (Levchuk P. Trinity of Ukrainian-Russian-Polish Ukrainians of Polish Descent. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020. 299 p.)	485

ANNIVERSARY

Ferents Nadia. A Chronicler of the Ukrainian Culture in Slovakia (to the 90th Anniversary of M.P. Roman's Birthday)	488
---	-----

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія: Філологія

Виходить двічі на рік

ВИПУСК 2(44)
2020

За науковий рівень і мовне оформлення публікацій
відповідальні автори

Верстання та макетування
Василя Путрашика

Н 34 Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. На честь д. філол. наук, проф. В.М. Мокієнка, Почесного Голови Комісії зі слов'янської фразеології при Міжнародному комітеті славістів (до 80-річчя від дня народження) / М-во освіти і науки України; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т», Філологічний ф-т [М. Номачі (голов. ред.), Н. Венжинович (голова редакц. ради), Г. Шумицька (відп. ред.) та ін.]. Ужгород: ПП Данило С.І., 2020. Вип. 2(44). 497 с.

ISSN 2663–6840(Print)

УДК 800(066)+070

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44)

Підписано до друку 28.10.2020. Формат 60x84/8

Папір друкарський. Друк різнографічний.

Умовн. друк. арк. 55,4. Зам. № 37.

Наклад 150 прим.

Розтиражовано з готових оригінал-макетів

ПП Данило С.І.

м. Ужгород, пл. Ш.Петефі, 34/1

Тел.: 61-23-51; e-mail: danulosi.druk@gmail.com